

BOK ekstra

■ ■ På forhånd er Quisling-biografien blitt høstens mest omstridte bok gjennom Hans Fredrik Dahls egne uttalelser. Men Dagbladets anmelder finner ikke noen Quisling-rehabilitering i selve boka.

100858

Skremmende bilde

Biografen aksler en tung bær. Til sin helhet må han ha avstand, men også nærhetens innlevingsvevne. En politikerprofil skal tegnes, men som del av et helt menneske. Hvordan få frem vekselvirkningen mellom mannen og hans samtid uten å miste tak i det biografiske fokuset?

I det perspektiv reiser en bok om Quisling vanlige krav til det historiske håndverk. Men temaet er sensitivt. Vurderingsproblematikken

NY BOK

Hans Fredrik Dahl: Vidkun Quisling. Liv og lære. Bind I: En fører blir til. 538 s. Aschehoug 1991.

presser seg på, kildekritisk aktsomhet kreves for å løfte mannen ut av mytenes og plassere ham i realitetenes verden. Mange har forventninger om å få sitt Quisling-bilde bekreftet; historikeren må fastholde den ene han har å underkaste seg, den å levere et stykke godt fagarbeid.

Hans Fredrik Dahl kombinerer generasjonsavstand med et forskergemytts uavhengighet. Han behersker sitt stoff, behandler det med suveren kontroll i en gjennomført saklig-nøytral fremstilling, blottet for såvel infamerende som tiljubende utsagn. Quisling fremstår – med sine særpreg – som en norsk mellomkrigs politiker, et objekt å portrettere. Kildematerialet er overveldende, hovedsakelig tidligere kjent, dels nytt; note-apparatet er veldig. Det ivaretar forfatterens samvittighet og fagmannens kontrollmålighet og er samtidig unødig lesning for lemmannen; ergo forbilleglig. Fremstillingen ikles en sober språkdrakt. Flytende og på samme tid spenstig, myndig tungvektig og samtidig lettleser, aldri kjedelig og med passasjer som glitrer.

Stort format

Kort: Dahls bok er på høyde med sitt emne. De er begge av stort format.

Dahl tegner portrettet av en personlighet i utvikling – fra utstrakt filantropisk aktivitet i Sovjet og Armenia over famlende politisk virksomhet i hjemlandet frem til partidannelsen i 1933 med tilhørende førerstatus. Vi følger Quisling frem til våren 1940. Årene deretter – inklusive forhistorien, blir tema for bind II, det vil foreligge høsten 1992. Men første binds opptakt har sin egen dramatiske bærekraft. Samarbeidet med Nansen, hans politiske vekselvise med Nansens død i 1930, statsrådstiden i Bondeparti-regjeringen med pepper-øverfall, Menstad og frontaloppgjør med Arbeiderpartiet.

Samlet framstår et spennende – og skremmende bilde – av Vidkun Quisling som politisk avvikler. Her er han avbildet som fjellvandreri i Fyresdalsteiene ca. 1930, fotografert av sin bror. (Bilde fra boka)

Partiutbyggingen, valgmedaljene i 1933 og 1946, splittelsen i partiet som fulgte. Og parallelt med de ytre hendinger hans ideologiske utvikling, over sovjet-fascistisk nasjonalsosialistisk påvirket korporativ tenkning, supplert med en tiltagende anti-semitisme frem til førerprinsippets prinsipielle knyttneve mot demokratets grunnvoll. Den som utløstes 9. april 1940, etter at Quisling «var blitt flettet inn – uten å vite det» – i forhistorien.

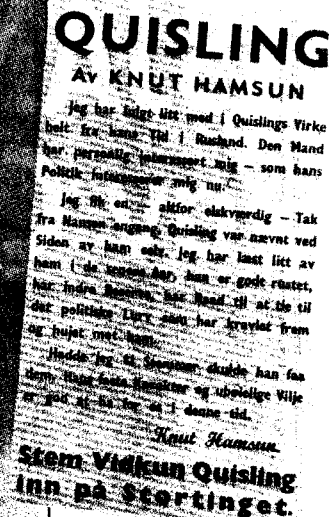
Lite nytt

Dette politiske livsløp er tidligere i alle hovedtrekk velkjent. Såvidt jeg kan se, bringer Dahl.

intet vesentlig nytt utover Feinschmäckerei for spesialisten. Men nytt kildetilfang – f.eks. Maria Quislings arkiv og omfangsrike brevsamlinger – tillater ham å supplere, utfylle, justere; endret vekt legges på dokumenterte hendingsforløp. Nasjonal Samling ble stiftet egentlig mot Quislings ønske, økonomisk støtte fra Tyskland bekreftes. Menstad-affæren nedtones. Interessant er påvisningen av kontakten til Italia for både parti og fører definitivt valgte Hitler. Her melder jeg meg med et savn: I lys av vår egen tids korporative problematikk skulle jeg gjerne sett påvist hvilket reit grep Quisling hadde på orga-

nisasjonenes funksjon i vårt politiske system. I neste bind vil hans nyordningsforsøk måtte fange inn de ting. Men også som programskaper før krigen var han i nærkontakt med vitale dimensjoner i det moderne samfunn. Fascistiske terapiforslag bør ikke tildekke hans diagnose.

Samlet framstår et spennende – og jeg tilføyer skremmende – bilde av en politisk avvikler. Av ham som ville realisere Gudsriket på jorden og som i sine mange nederlag fant bekræftelsen på at han hadde rett. Han som møtte eksekusjonspeletongen med sitt: «Jeg er uskyldig!» Temaet intonerer i åpeningskapitlet. Men substansen i den drama-

Slik var Knut Hamsuns valgappell i 1936. (Fra boka)

tikk kan først foreligge med bind II.

Dypt nok

Dette er en bok som favner vidt. Den lodder også dypt. Men det kan iblant spørres om den lodder dypt nok. At forskning slik stimulerer til nye spørsmål er en tribut til dens kvalitet.

Jeg velger å følge opp enkelte tråder.

Med Dahl oppfatter jeg disse trekk som dominerende i Quislings politiske kontrafe:

Han var teoretikeren som for-ente erfart spesialinnsikt i Sovjet-revolusjonens virkelighet med vidløftige skrivebordsabstraksjoner. Organisasjonstablaer, diagrammer, forfatningsstrukturer ynglet fra hans penn i alle år. Som så mange andre systemet han i ledige stunder med å «konstruere svar på livets siste spørsmål», også i politikkens virret han rundt og rundt i sine egne resonnementer. Det rene hjernespinne lå ikke langt unna.

Hverken av håndlag eller sinnelag var han noen parlamentariker. Men primært var han ingen demokrat, forpliktet overfor demokratets verdigrunnlag. I stigende grad overskred han henimot 1940 grensene for demokratisk legitim tanke og atferd.

Og så hovedveven i mønstret: Kallsbevissheten, den messianske tro på å ha funnet veien i «Universismens» altar; atende sammenheng, og sin egen både rett og plikt til å peke den ut for andre. Samt til – om nødvendig og mulig – å tvånge andre til å gå den. En religiøs politiker var han, i spissen for ikke et parti, men en «bevegelse». Han var ingen makt-ust diktatorspire av mellom-amerikansk dunsinformat. Føreren Vidkun Quisling var sin generis. Ufarlig ved skrivebordet. En noe patetisk, lett latterlig major. En trussel –

BILAG TIL DAGBLADET

Bok-ekstra-ansvarlige: Steinar Hansson, Terje Mosnes og Kirsten M. Buzzi

BOK ekstra

ANSVARLIG REDAKTØR: BJØRN SIMENSEN

POSTADRESSE: DAGBLADET, POSTBOKS 1184 – SEN TRUM, 0170 OSLO 1
TRYKT I K/S A/S DAGBLADET, 1470 LØRENSKOG

Under presentasjonen i går oppsto det mer undring enn debatt da Dahl tolket Quislings rolle slik: «Ytre sett en taper, innad i bevegelsen et lys».

av politisk avviker

for demokratiet – da han fikk makt.

Det er her biografen må bore: Hvor dypt stakk kallsfølelsen? Hvor integrert var den i Quislings personlighet, hvor mye var taktikk, vikarierende argumentasjon, besvergelsesrituale? Mente han virkelig at Arbeiderpartiet var ulovlig, og at Norge var uten konstitusjonelt styre fra januar 1940 – da Stortinget tok til med den fjerde sesjon det hadde «bevist seg selv»? Oppfattet han faktisk denslags som «bevis» på at han hadde rett?

Han hadde – mer enn kanskje

mange – en dyptfølt sans for Norges utsatte posisjon i den krig han så komme. Trodde han i subjektiv ærlighet på sin misjon, sin plikt til å påvirke historiens gang der den lot seg påvirke?

Forklaringen

Det hovedproblem vi her møter er Quisling som et norsk eksempel på hva man fra mange land og til mange tider kjenner som «the true Believer». Han som via troens visshet kan ledes – og forledes – til å handle, uten den demokratiets brems som heter en siste tvil på å ha abso-

lutt rett. Hva konstituerer, karakteriserer og forklarer denne politikertypen?

Selvsagt er det mulig å kalle ham et psykiatrisk kasus, å avfeie ham med diagnosen stormannsgalskap. Men det blir noe banalt over et svar som i demokratisk sinnelag ser det avgjørende kriterium på mental sunnhet. Dahl viker unna løsaktigheter. Men han kunne ha tillatt seg å føre videre den intelligente spekulasjon han anvender på bokens siste sider.

Spørsmålet kan også gis en noe annen vri. Dahls fokus er «føreren», politikeren Quisling, eller – om man vil – utvalgte aspekter av et helt menneske. Men han gir oss så mange glimt av dimensjoner i en personlighet at man får mersmak. Savnet av et helhetsportrett blir følbart.

Det finnes tallrike ansatser til et slikt bilde. Quisling var mer religionsstifter enn politiker, han var «en idealistisk tenkende mann med både moralsk sinnelag og ukorrupt oppriktighet», vi får høre om hans «sterke moralske visshet og betydelige menneskelige naivitet, samtidig som ingen tvil lates tilbake om hans politiske ståplass i vårt system. Hans filosofiske tankebygg «Universismen» antydes som en slags hovednøkkel til hans livsholdning ved å bli plassert først i boka, men blir ellers stående underlig isolert i framstillingen.

Det blir med ansatsene. Skyldes det materialsvikt? Eller Dahls motvilje mot å opptrø som amatørpsykolog? Kanskje portrettet vil få sine siste utfyllende markeringer i bind II?

Til slutt bare dette:

Har Hans Fredrik Dahl latt seg forlede gjennom sin historiske revisjonisme til å overdosere pendelutslaget? Har han gjennom sin nakterne behandling av Vidkun Quisling rent ut sagt rehabilitert ham?

Slett ikke. Det gjengse portrett er justert, lett korrigeret, befridd for myter og mystikk. Men rehabilitering? Spørsmålet kan kanskje få vekt i bind II. Hvis man da ikke ser det som en oppreisning at Quisling overhodet er behandlet som et menneske og ikke et monstrum.

Dahls store verk plasserer Quisling trygt i mellomkrigshistoriens persongalleri. Vi har bivånet ouverturen til det skjedrama neste bind vil rulle opp der hans hybrid – overmøt – møtes av nemesis.

Thomas Chr. Wyller

«Quisling et lys i bevegelsen»

Var Vidkun Quisling en kløktig politiker eller ikke? Det var det mest kontroversielle spørsmålet på gårsdagens pressekonferanse der Hans Fredrik Dahl presenterte første bind av sin Quisling-biografi, «En fører blir til».

Av INGER BENTZRUD

Quislings operasjonssentral fra april 1940. Hotel Continental, var den selvfølgelig rammen rundt presentasjonen av en bok som det har vært nesten sensasjonelle forventninger til. Blant et kraftig oppbud av medieresponenter merket man seg også nærværet av Dahls faglige kolleger – historikere av «krigsgenerasjonen» som professorene Magne Skodvin og Thomas Chr. Wyller, yngre okkupasjonsforskere som Nils Johan Ringdahl og Guri Hjeltnes, samt datidas motstandsaktører som f. eks. Arne Skouen og Trygve Bull.

Undring

Mer undring enn debatt oppsto da Hans Fredrik Dahl ga sin tolkning av Quislings tvetydige betydning i norsk politikk: «Ytre sett en taper, innad i bevegelsen et lys».

Her oppsummerte Trygve Bull kort og godt Quislings politiske rolle slik:

– Han var så teknisk mislykket at han 100 prosent gagnet den saken han motarbeidet.

Trygve Bull avslørte også sin sans for ironien i Quislings skjebne som fører:

– Det er tragikomisk at Quislings Nasjonal Samling for første gang i Norges historie utløste en annen nasjonal samling.

Hans Fredrik Dahl fastholdt derimot Quislings autoritet som samlingsfigur og «oppøyet olympisk fører» for den indre kretsen i partiet NS.

«Hvilken særskilt form for magne hadde denne mannen som holde 40 000–50 000 NS-

– Quisling var en desperat arkitekt for Europas forente stater, ifølge hans biograf Hans Fredrik Dahl.

medlemmer samlet, mange av dem lykkejegere og i en tilstand av alles krig mot alle? Og i en tid av ondskap, i et kraftfelt av demoner som Hitler, Himmler, Rosenberg osv.? I sin indre krets på 20-25 mennesker nøt Quisling en udiskutabel autoritet som må tilskrives en «utstråling». Også dette var en politisk rolle.

Ettersom første bind i Dahls Quisling-biografi slutter ved reisen til Berlin i 1939, må den endelige moralske kjennelsen over Quislings «livsverk» utstå til bind to. I første bind setter imidlertid Dahl Quislings antisemittisme i et interessant historisk perspektiv:

– I 1930-åra var det ikke umoralsk å befatte seg med rasebiologi. Quislings «Russland og vi» er skrevet ut fra et rasebiologisk konsept, og selv Arbeiderbladets anmelder tok lett på dette.

2310 Stange,

6163.05.00892

Bankifront: KONTAKTNUMMER 0202

Postifront: 5 42 16 23

Tlf. (065) 71 156

KNUT BAARDSETH